Contributed by Sjarrel Massop
vrijdag, 09 maart 2012 - Last Updated vrijdag, 09 maart 2012

Van de drie dochters die Karl en Jenny Marx kregen, en volwassen werden, pleegden er twee zelfmoord. Dit feit vormde de aanleiding voor Mary Gabriel om een diepgravende studie te doen van meer dan negenhonderd pagina's naar het alledaagse leven van één van de grootste denkers van de negentiende eeuw.

Het is een helder geschreven biografie van eigenlijk een gezin, of beter huishouden, wanneer we Friedrich Engels en Helene Demuth meerekenen. Het boek is geïllustreerd met een aantal foto's en daarmee is het een prachtig document geworden. De betekenis van Marx en Engels, en vooral hun intellectuele werk is tot in de huidige tijd merkbaar en zal hopelijk ook de toekomst van de mensheid bepalen.

Er zijn veel biografieën van Marx, maar geen daarvan schonk ook aandacht aan de directe omgeving waarin hij leefde. Gabriel heeft daarin voorzien door een opzienbarend boek te schrijven dat uitermate goed gedocumenteerd is en een geheel ander licht werpt op één van de hoofdpersonen, Karl Marx. Het schrijven van het boek was mede mogelijk, doordat delen van het Marx en Engels archief in Moskou recentelijk opengesteld zijn voor publiek gebruik. Naast de grote collectie die in het Amsterdamse IISG aanwezig is, biedt dat archief een interessante en onuitputtelijke bron voor de geschiedenis van de arbeidersbeweging. Het boek las bijna als een roman, hoewel het over echte en dramatische gebeurtenissen gaat.

Propagandistisch beeld

"De tegenstanders van Marx schilderden hem vaak af als een bourgeois die in luxe leefde, terwijl hij pretendeerde voor de arbeiders te strijden", schrijft Gabriel. Terecht ontzenuwt ze deze aantijgingen. Zelfs Marx is niet ontkomen aan de Stalinistische geschiedvervalsing. Uit de Moskouse documenten bleek dat Freddy Demuth die tot 1929 in de Sovjet-Unie leefde, een zoon was van Marx en Helene Demuth die lang tot de huishouding van Marx behoorde. Stalin verordonneerde de beheerders van het archief dit feit verborgen te houden.

De tijdgenoten van Marx schiepen een verwrongen beeld van de situatie waarin de familie Marx leefde, als zou hij het leven leiden van een luxe bourgeois. Dat was niet het geval. De slechte leefomstandigheden waren aan twee zaken te wijten. Ten eerste waren de inkomsten van Marx zeer klein en kon hij niet met geld omgaan. Hij moest telkens geld lenen of voorschotten op erfenissen vragen. Had het gezin al eens wat geld, dan ging dat vaak ook nog naar bijvoorbeeld de opvang van politieke bannelingen. De tweede reden waarom de familie het niet breed had, lag aan het feit dat Marx lang overal persona non grata was.

Vanaf 1843, Marx was toen 25 jaar, is hij noodgedwongen in Parijs gaan wonen, omdat hij in het Duitsland van zijn jeugd niet meer welkom was. Paris heeft hij moeten ruilen voor Brussel, even is hij in 1848 weer terug geweest in Parijs, maar vanaf 1851 tot zijn dood heeft hij in Londen gewoond. Een groot gedeelte van die jaren onder slechte omstandigheden. Pas in 1869 als Friedrich Engels zich laat uitkopen uit het familiebedrijf wordt de leefsituatie beter, omdat de familie Marx een jaarlijkse toelage krijgt. Echter in de pers van die tijd wordt Marx afgeschilderd als een inconsequent iemand die in woorden opkomt voor de arbeidersklasse, maar feitelijk een luxueus leventje leidt. Niets was dus minder waar, het gezin leefde in armoede en deelde de reserves altijd met mensen die om ondersteuning aanklopten.

Nog altijd zijn er vele misopvattingen over Marx zelf. Het was een zachtaardige man, erg betrokken met zijn naaste omgeving. Zijn gedachten en ideeën zijn in eerste instantie humanistisch. Hem stond een samenleving voor ogen waarin alle mensen een goed en menswaardig bestaan zouden kunnen

leiden, de communistische samenleving waar niemand uitgesloten zou worden.

Gezondheid

Karl Marx en Jenny von Westfalen hebben gezamenlijk zeven kinderen gekregen, waarvan er uiteindelijk maar drie ouder geworden zijn dan vijf jaar. Daarnaast heeft Marx nog een zoon verwekt bij Helene Demuth die als huishoudster deel uitmaakte van het gezin. Het vroege overlijden van zijn kinderen had alles te maken met de slechte leefomstandigheden. Maar ook hun eigen gezondheid liet te wensen over. Marx rookte sigaren en was een hele stevige drinker. Daarnaast werkte hij vaak tot laat in de nacht door en was hij 's morgens weer vroeg in touw. Bovendien was hij slachtoffer van zijn eigen dialectische methode. Hij bleef zoeken naar nieuwe ontwikkelingen, probeerde zijn vondsten en theorieën te verfijnen en verbeteren. Daarbij vergat hij zijn werkzaamheden af te ronden, vooral als het ging om intellectuele activiteiten, zoals het schrijven van zijn kritiek op de politieke economie.

Vlak na de Franse revolutie in 1848 is hij naar Londen gegaan om aan zijn hoofdwerk Das Kapital te werken. Uiteindelijk is deel één uitgegeven in 1867, bijna twintig jaar later. Dat kwam voornamelijk, omdat hij telkens weer nieuwe feiten en gegevens verzamelde die verwerkt moesten worden en een ander licht wierpen op zijn theorieën. In 1931 is een manuscript uit de Moskouse archieven tevoorschijn gekomen uit 1862 onder de titel Resultate des unmittelbaren Produktionsprozess die een aanzienlijke herziening behelsden van deel één van het Kapitaal. Dit toont de nauwgezetheid aan waarmee Marx werkte, maar leidde er ook toe dat zijn gezondheid ondermijnd werd.

Marx had lang erg veel last van steenpuisten of karbonkels zoals hij ze zelf noemde. Tel daarbij op de politieke werkzaamheden die hij verrichtte, vooral voor de Eerste Internationale en er ontstaat een beeld van een rusteloze man die zijn leven wijdde aan de zaak, zonder dat hij het perspectief kreeg ooit in de communistische samenleving te kunnen leven die hij voorstond.

Ook de andere gezinsleden tobden met een slechte gezondheid. Zijn oudste dochter Jenny (geboren 1844) krijgt vijf zoons en een dochter, waarvan mij niet duidelijk is geworden hoe het hen vergaan is. Zelf overleeft ze Marx niet, twee maanden voordat Marx overlijdt, bezwijkt ze waarschijnlijk aan blaaskanker, onder erbarmelijke omstandigheden, op 38 jarige leeftijd. Zijn tweede dochter Laura was redelijk gezond, maar heeft de drie kinderen die ze kreeg op jonge leeftijd verloren. In 1911 pleegt ze, 66 jaar oud, samen met haar echtgenoot Paul Lafargue zelfmoord.

Zijn jongste dochter Eleanor heeft een problematische relatie met Edward Aveling, ook tot grote ergernis van Marx zelf. Aveling was een Engelse bioloog die zich uitgaf voor marxist, maar er een losbandig leven op nahield, een rokkenjager was en grote schulden maakte, waarbij hij gelden van de beweging gebruikte. Uiteindelijk loopt het met Eleanor ook slecht af en in 1898 vergiftigt ze zichzelf, uit wanhoop over het gedrag van Aveling. Zij blijft kinderloos.

Jenny von Westfalen de vier jaar oudere vrouw van Marx kwam uit een welgestelde, adellijke Duitse familie. Zij heeft zich haar hele leven zeer loyaal toegewijd aan Marx. Daar heeft ze het niet gemakkelijk mee gehad, maar er was grote liefde tussen deze twee mensen. Na vele opofferingen overlijdt Jenny in 1881 op 67 jarige leeftijd aan keelkanker. Marx zelf, overlijdt op 14 maart 1883, nadat hij ernstig verzwakt bronchitis opgelopen heeft. Mary Gabriel beschrijft het als volgt.

"Op 14 maart wandelde Engels aan het begin van de middag door de vrieskou naar het huis van Marx, nu al ruim tien jaar een dagelijks ritueel. Sinds het overlijden van Jennychen was het omslaan van de laatste hoek iets waar hij tegen op was gaan zien: hij was bang dat de gordijnen dicht zouden zitten als teken van rouw. Dat was niet zo. Maar toen Lenchen (Helene Demuth) de deur voor hem opendeed, was ze in tranen en zei ze dat Marx erg zwak was. 'Kom met me mee', zei ze, 'hij is half in slaap' . Engels liep met haar mee naar de slaapkamer van Marx, waar deze zat te slapen in een stoel naast een haardvuur, wat tijdens een groot deel van zijn leven voor hem een onvoorstelbaar grote luxe zou zijn geweest. Maar hij sliep niet, hij was dood."

Contributed by Sjarrel Massop
vrijdag, 09 maart 2012 - Last Updated vrijdag, 09 maart 2012

"De mensheid is armer door het verlies van dit intellect - het belangrijkste intellect zelfs waarop zij zich vandaag de dag kan beroemen", zo schreef Engels aan een oude kameraad uit de tijd van de Internationale in New Jersey. "De beweging van het proletariaat zal op koers blijven, maar heeft haar brandpunt verloren. De uiteindelijke overwinning blijft verzekerd, maar de omwegen, de tijdelijke en plaatselijke dwaalwegen zullen nu vaker voorkomen dan ooit tevoren. Nou ja, daar moeten wij dan maar op zien te letten - waartoe zijn we anders op aarde?"Karl Marx was vierenzestig.Werk van Marx en Engels

De intellectuele nalatenschap van Marx was enorm. Vele manuscripten en gedeeltelijk afgeronde teksten kwamen tevoorschijn. Engels die nog leefde tot 1895 heeft zich daarover ontfermd. Dat heeft geleid tot de uitgave van deel 2 en 3 van het Kapitaal. Deel 2 verscheen in 1885 en deel 3 in 1894. Maar nog steeds wordt er veel gestudeerd op de teksten van Marx. Engels heeft nog een poging gedaan een deel 4 samen te stellen met als voornaamste thema de theorieën over de meerwaarde. Daarover sprak hij ook tijdens de begrafenis van Marx. "Marx ontdekte ook de speciale bewegingswetten die de huidige kapitalistische productiewijze regeren en de bourgeoismaatschappij die deze heeft doen ontstaan. De ontdekking van de meerwaarde wierp plotseling nieuw licht op dat probleem, terwijl tot dan toe bij alle voorgaande onderzoeken zowel de bourgeoiseconomen als de socialistische critici in het duister hadden getast."

Ook Engels beschikte over een scherp inzicht, niet alleen met betrekking tot zijn eigen tijd maar ook tot de toekomst. In 1875 schreven Marx en Engels een kritiek op het program van Gotha over de oprichting van de Duitse sociaal-democratische partij. De bijdrage van Engels ging over de vakbonden, waarover in het program geen woord gerept werd. Hij schreef "Dat is een punt van het allerhoogste belang, de vakbond is de ware klassenorganisatie van het proletariaat, met de vakbond voert het proletariaat zijn dagelijkse strijd tegen het kapitaal, met de vakbond onderwijst het proletariaat zichzelf en die vakbond kan tegenwoordig niet meer zomaar worden verpletterd, zelfs niet als de reactionaire krachten op hun hoogtepunt zijn.

Wat zijn dit allemaal belangrijke inzichten, vooral nu het kapitalistische systeem zich voor de zoveelste maal in een diepe crisis bevindt. Het is niet alleen belangrijk om de theoretische inzichten en werken van Marx en Engels goed te bestuderen, maar ook het praktische leven van deze mensen geeft een belangrijk inzicht over hoe de mensheid zich kan bevrijden van het juk van het kapitalisme dat voor niemand een perspectief biedt om echt voor en in te leven.boek en de studie van Mary Gabriel is daarin van grote waarde.

Mary Gabriel. (2012), Liefde en Kapitaal, Karl en Jenny Marx en de geboorte van een Revolutie, Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker

Dit artikel verscheen eerder op Solidariteit